

Eduskunnan suuri valiokunta

IOK/41/2019

16.10.2019

Viite

Suuren valiokunnan Ihmisoikeuskeskukselle 2.10.2019 lähettämä lausunto- ja kuulemispyyntö.

Asia

Ihmisoikeuskeskuksen¹ lausunto oikeusvaltioperiaatteesta Euroopan unionissa

Oikeusvaltiokysymykset Suomen EU-puheenjohtajakaudella

Oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen on yksi keskeisempiä Suomen puheenjohtajakauden teemoja, ja se on ollut voimakkaasti esillä jo ensimmäisinä puheenjohtajuuskuukausina.

Puheenjohtajakaudella oikeusvaltioperiaatetta käsitellään kokonaisvaltaisen lähestymistavan kautta todeten selkeästi, että kyseessä on yksi niistä yhteisistä arvoista, joiden kunnioittamiseen kaikkien EU:n jäsenvaltioiden tulee olla sitoutuneita. Samoin tuodaan esiin se, miten oikeusvaltioperiaate liittyy kiinteästi muihin perustaviin arvoihin, kuten demokratiaan ja velvoittaviin perusoikeuksiin.

Ihmisoikeuskeskus pitää VNK:n kanslian 6.6.2019 perusmuistiossa esittämiä kantoja ja tavoitteita hyvin perusteltuina, mutta haluaa lisäksi painottaa seuraavaa:

Ihmisoikeuskeskus pitää hyvin tärkeänä sitä, että Suomi korostaa oikeusvaltioperiaatteen merkitystä unionin toiminnan kulmakivenä ja nostaa järjestelmällisesti ja johdonmukaisesti esiin sen yhteyden demokratian ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Komission tiedonanto: Oikeusvaltioperiaatteen lujittaminen unionissa

Euroopan komissio antoi 17.7.2019 toisen tiedonannon oikeusvaltioperiaatteen lujittamisesta unionissa. Komissio esittelee tiedonannossa konkreettisia oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseen tähtääviä toimia. Näiden toimien pääasiallinen

¹ Ihmisoikeuskeskus edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta, laatii selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, tekee aloitteita perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi, osallistuu eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön ja huolehtii muista vastaavista tehtävistä näissä kysymyksissä. Ihmisoikeuskeskus on hallinnollisesti osa eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaa ja muodostaa yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen ja Ihmisoikeuskeskuksen valtuuskunnan kanssa kansallisen ihmisoikeusinstituution.

sisältö on esitetty nyt esillä olevassa perusmuistiossa, joka on päivätty 23.9.2019 (E 17/2019 vp). Muistiossa on myös esitelty Suomen kanta tiedonantoon.

Suomen kannassa toistetaan jo edellä mainittu lähtökohta siitä, että oikeusvaltioperiaate on keskeinen osa niitä yhteisiä arvoja, joihin kaikkien EU:n jäsenvaltioiden tulee olla sitoutuneita. Siinä tuodaan esiin se, että Suomi suhtautuu vakavasti viimeaikaiseen EU:n perustana olevien arvojen kyseenalaistamiseen ja loukkaamiseen ja katsoo, että oikeusvaltioperiaatteen noudattamista koskevaa työtä EU:n sisällä täytyy tehostaa.

Suomi pitää erittäin hyvänä, että komissio on käynnistänyt oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen lujittamista koskevan työn ja tukee komissiota.

Nyt esitetty Suomen kanta voisi olla johdonmukaisempi siten, että kaikkien konkreettisten toimenpide-ehdotusten yhteydessä mainittaisiin nimenomaisesti oikeusvaltioperiaatteen, demokratian ja perusoikeuksien kiinteä yhteys.

Komissio toteaa tiedonannossaan oikeusvaltion keskeisen merkityksen olevan tarkoin määritelty: kaiken julkisen vallan on toimittava aina lainsäädännön asettamissa rajoissa demokratiaa ja perusoikeuksia koskevia arvoja kunnioittaen ja riippumattomien ja puolueettomien tuomioistuinten valvonnassa.

Tällä oikeusvaltioperiaatteen, demokratian ja perusoikeuksien kiinteällä yhteydellä on tärkeä periaatteellinen merkitys. Oikeusvaltion on oltava lähtökohtaisesti ihmisoikeusperustainen, sillä oikeusvaltio sinällään ei vielä takaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Sen lisäksi tällä kiinteällä yhteydellä on käytännön merkitystä, mikä käy ilmi eri tavoin komission tiedonannosta.

Monet komission tiedonannossa mainituista oikeusvaltiokysymyksissä relevanteista toimijoista ovat niitä, joiden tehtäviin kuuluu myös perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen ja edistäminen. Oikeusvaltiokysymykset ja perus- ja ihmisoikeudet ovat asiallisesti kiinteästi yhteydessä ja keskeisimmät toimijat ovat pitkälti samoja sekä kansallisella tasolla että kansainvälisesti. (Esimerkkinä Euroopan neuvosto ja sen eri toimielimet, kansallisella tasolla oikeusasiamiehet ja kansalliset ihmisoikeusinstituutiot).

Kun pyrkimyksenä on vahvistaa ja tukea oikeusvaltioperiaatteen toteutumista, ei voida jättää huomioimatta perus- ja ihmisoikeuksia, eikä niitä toimijoita, jotka puolustavat tai edistävät perus- ja ihmisoikeuksia ja tuottavat niiden toteutumisesta luotettavaa tietoa.

Komission tiedonannossa ehdottamat toimet jakautuvat kolmeen kategoriaan, joista ensimmäinen koskee tiedon lisäämistä ja yhteisen oikeusvaltiokulttuurin luomista, toinen ennaltaehkäisevää toimintaa ja kolmas reagointia EU:n tasolla kansallisten mekanismien pettämiseen.

Suomi katsoo komission tavoin, että oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen edistäminen edellyttää sitä koskevan tietoisuuden edistämistä jäsenvaltioissa ja yhteisen oikeusvaltiokulttuurin luomista. Suomi myös tukee ennen kaikkea sellaisia toimia, joilla ennaltaehkäistään oikeusvaltio-ongelmia. Suomi pitää komission ehdottamaa vuosittaista tarkastelukierrosta (*Rule of Law Review Cycle*) ja siihen liittyvää vuosikertomusta (*Rule of Law Report*) merkittävänä uudistuksena, joka mahdollistaa oikeusvaltioperiaatteen lujittamista koskevan työn tekemisen sekä komissiossa että muissa toimielimissä.

Toimenpiteistä kaksi ensinnä mainittua ovat toimia, jotka pääasiassa ja ensisijaisesti on toteutettava kansallisella tasolla. Ensisijainen vastuu oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen varmistamisesta on siten kansallisella tasolla, EU:n jäsenvaltioilla. EU:lla on oikeutettu rooli kansallisten viranomaisten tukemisessa ja sen varmistamisessa, että kielteiseen kehitykseen puututaan varhaisessa vaiheessa. Jotta EU voisi hoitaa tämän tehtävänsä, sen toimielinten on seurantaan parantamalla lisättävä tietoa ja ymmärrystä eri jäsenvaltioissa tapahtuvasta kehityksestä.

Komission tiedonannon mukaan tämä seuranta tapahtuu tarkastelukierroksella, joka kattaisi kaikki oikeusvaltion eri osatekijät ja niihin liittyvät ongelmat. Sen tietolähdepohja olisi hyvin laaja. Siihen sisältyisi muun muassa EU:n perusoikeusviraston keräämät tiedot ns. EFRIS-tietojärjestelmästä, joka sisältää tietoja perus- ja ihmisoikeuksista ja jonka tarkoituksena on edistää jäsenvaltioiden tilannetta koskevien tietojen ja raporttien saatavuutta. Tarkastelu perustuisi olemassa olevien tietolähteiden johdonmukaiseen käyttöön. Tätä tarkastelua olisi kehitettävä kansallisten viranomaisten ja muiden EU:n toimielinten kanssa, ja siihen olisi sisällytettävä jatkuva tiedonkeruu ja vuoropuheluprosessi kansallisten viranomaisten ja sidosryhmien kanssa. Tällaisia kansallisia toimijoita ovat esimerkiksi oikeusasiamiehet ja kansalliset ihmisoikeusinstituutiot.

Suomen kannassa olisi hyvä selkeämmin myös tukea kahta ensimmäistä komission ehdottamista toimenpiteistä, jotka edellyttävät ensisijaisesti toiminnan vahvistamista kansallisella tasolla ja jäsenvaltioiden toimesta.

Kansallisten parlamenttien rooli, samoin kuin muun muassa kansalaisyhteiskunnan rooli, on komission mukaan merkittävä tiedon lisäämisessä ja oikeusvaltiokulttuurin luomista koskevassa työssä.

Yhteenvedona Ihmisoikeuskeskus toteaa, että kaikessa oikeusvaltiokeskustelussa pitää kiinteästi ylläpitää perus- ja ihmisoikeuksien sekä demokratian välttämätöntä yhteyttä oikeusvaltioperiaatteeseen ja tukea ja vahvistaa kansallisia perus- ja ihmisoikeustoimijoita, joilla on keskeinen rooli myös oikeusvaltiokehityksen tukemisessa. Vain näin taataan yhdenvertainen ja toimiva, demokraattinen ja kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittava oikeusvaltio.

Sirpa Rautio
johtaja

Leena Leikas
asiantuntija